O‘ZBEKISTONDA TIJORAT BANKLARI DEPOZITLARI VA KREDITLARI O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIK: 2019–2026-YILLAR STATISTIK TAHLILI

Shakirova Nigora Axralovna
Tashkent State University of Economics
PhD Associate Professor, Department of Statistics
Phone: +99894-364-00-50
E-mail:shakirova0130@gmail.com
ORCID:https://orcid.org/0009-0006-5025-4764
Choriyev To’ramurod O’ralovich
Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti
Moliya va moliyaviy texnologiyalar fakulteti talabasi
Tel: +998 93 357 09 06
E-mail: to’ramurodchoriyev@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekiston tijorat banklarining depozitlari va kreditlari o‘rtasidagi bog‘liqlik statistik jihatdan o‘rganiladi. Depozitlar banklarning muhim moliyalashtirish manbai, kreditlar esa moliyaviy vositachilikning asosiy yo‘nalishi sifatida qaraladi. Markaziy bankning ochiq ma’lumotlari asosida kredit va depozit portfellari o‘sishi, kredit/depozit nisbati va ularning bank tizimi barqarorligidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Rasmiy taqqoslanadigan ko‘rsatkichlar 2025-yil yakuni va 2026-yilning mavjud davriy kesimlari bilan yoritiladi. Natijalar depozitlar kreditlardan tezroq o‘sishi mumkinligini, shu sababli banklar moliyalashtirish manbalari, likvidlik va muddatlar nomutanosibligini birgalikda boshqarishi kerakligini ko‘rsatadi. Yakunda statistik ochiqlik, depozit bazasini diversifikatsiya qilish va kredit risklarini baholash bo‘yicha takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: tijorat banki, depozit, kredit portfeli, kredit/depozit nisbati, likvidlik, moliyaviy barqarorlik.

Abstract

This article examines the relationship between commercial bank deposits and loans in Uzbekistan. Using public Central Bank data, it compares loan and deposit growth, the loan-to-deposit ratio and implications for banking stability. The findings show that deposits may grow faster than loans, requiring banks to manage funding diversification, liquidity and maturity mismatches together. Recommendations address deposit mobilisation, statistical transparency and credit-risk monitoring.

Keywords: *commercial banks, deposits, loan portfolio, loan-to-deposit ratio, liquidity, financial stability.*

Аннотация

В статье анализируется взаимосвязь депозитов и кредитов коммерческих банков Узбекистана. На основе открытых данных Центрального банка рассматриваются динамика кредитов и депозитов, отношение кредитов к депозитам и значение этих показателей для устойчивости банковской системы. Предложены меры по диверсификации источников фондирования, повышению прозрачности статистики и мониторингу кредитных рисков.

Ключевые слова: *коммерческие банки, депозиты, кредитный портфель, ликвидность, финансовая устойчивость.*

1. KIRISH

Tijorat banklari iqtisodiyotdagi vaqtincha bo‘sh pul mablag‘larini jalb qilib, ularni kredit ko‘rinishida uy xo‘jaliklari va korxonalarga yo‘naltiradi. Depozitlar banklar uchun muhim moliyalashtirish manbai bo‘lib, kreditlar investitsiya, iste’mol va tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlaydi. Shu sababli depozit va kreditlar o‘rtasidagi nisbat bankning moliyalashtirish modeli va kreditlash salohiyatini baholashda qo‘llanadi.

Kreditlar depozitlarga nisbatan tezroq o‘sishi mumkin. Banklar depozitlardan tashqari kapital, banklararo qarzlar, xalqaro moliya institutlari mablag‘lari va qimmatli qog‘ozlar orqali ham resurs jalb qiladi. Demak, kredit/depozit nisbatining

100 foizdan yuqori bo‘lishi o‘z-o‘zidan inqiroz belgisi emas; uni likvid aktivlar, majburiyatlar muddati va kapital bilan birga baholash zarur.

Tadqiqot maqsadi — O‘zbekistonda bank depozitlari va kreditlari dinamikasini taqqoslash hamda kredit/depozit nisbatini statistik izohlash. Vazifalar: rasmiy vaqt qatorlarini taqqoslash, o‘sish sur’atlarini hisoblash, banklar va hududlar kesimidagi tafovutlarni ko‘rib chiqish hamda amaliy takliflar ishlab chiqish. Tadqiqot tavsifiy-statistik tahlilga asoslanadi; sababiy bog‘liqlikni isbotlash uchun alohida ekonometrik model talab etiladi.

2. ADABIYOTLAR SHARHI

Moliyaviy vositachilik nazariyasiga ko‘ra, banklar jamg‘armalarni safarbar qilish, axborot nomutanosibligini kamaytirish va mablag‘larni qarz oluvchilar o‘rtasida taqsimlash vazifasini bajaradi. Levine (1997) moliyaviy rivojlanish iqtisodiy o‘sish bilan bog‘liq bo‘lishi mumkinligini ta’kidlab, moliya tizimining resurslarni samarali taqsimlashdagi rolini ko‘rsatadi.

Diamond va Dybvig (1983) banklarning likvidlikni ta’minlash vazifasini izohlaydi. Banklar omonatchilarga mablag‘ni qaytarib olish imkonini beradi, shu bilan birga uzoqroq muddatli kreditlar ajratadi. Ushbu muddat transformatsiyasi iqtisodiy foyda yaratadi, ammo omonatchilar mablag‘larini bir vaqtda talab qilsa, likvidlik bosimi paydo bo‘lishi mumkin.

Basel qo‘mitasining likvidlik riskini boshqarish tamoyillarida moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, pul oqimlarini stress-sinovdan o‘tkazish va favqulodda moliyalashtirish rejasini ishlab chiqish muhimligi ko‘rsatiladi. Shu sababli kredit/depozit nisbati foydali, biroq yakka holda yetarli bo‘lmagan ko‘rsatkichdir. O‘zbekiston Markaziy bankining bank tizimi statistikasi kreditlar, depozitlar, aktivlar va kapitalni muntazam taqqoslash imkonini beradi.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tavsifiy statistika, vaqt qatorlarini taqqoslash, o‘sish sur’atlari va nisbiy ko‘rsatkichlarni hisoblash usullaridan foydalanildi. Asosiy manbalar —

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining bank tizimi asosiy ko‘rsatkichlari, tijorat banklari balanslari hamda hududlar bo‘yicha kredit va depozitlar jadvallari.

Mutlaq o‘zgarish: $\Delta X = X_t - X_{t-1}$. O‘sish sur’ati: $g = [(X_t - X_{t-1})/X_{t-1}] \times 100\%$. Kredit/depozit nisbati: K/D = (kredit portfeli/depozitlar) × 100%. Nisbat 100 foizdan yuqori bo‘lsa, kreditlar depozitlardan ko‘p ekanini bildiradi; farq boshqa moliyalashtirish manbalari bilan qoplanishi mumkin.

Taqdim etilgan jadvallarda 2025-yil 1-yanvar, 2026-yil 1-yanvar va 2025–2026-yillarning bir xil sanadagi davriy ko‘rsatkichlari solishtiriladi. 2019–2024-yillar uchun tarixiy arxiv qatorlarini bir xil sana va ta’rifda birlashtirish kerak; metodologiyasi mos bo‘lmagan qiymatlar bitta qatorga majburan qo‘shilmaydi. Cheklovlar: qiymatlar nominal, inflyatsiyadan tozalanmagan; kredit va depozitlarning valyutasi hamda muddati farq qilishi mumkin.

4. NATIJALAR: KREDITLAR VA DEPOZITLAR DINAMIKASI

Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yil 1-yanvarda bank tizimining kredit portfeli 533 121 mlrd so‘m, depozitlari 308 692 mlrd so‘m bo‘lgan. 2026-yil 1-yanvarda kredit portfeli 604 002 mlrd so‘mga, depozitlar 417 258 mlrd so‘mga yetgan. Bir yilda kreditlar 13,3 foiz, depozitlar esa qariyb 35,2 foiz o‘sgan.

Ko‘rsatkich	01.01.2025, mlrd so‘m	01.01.2026, mlrd so‘m	O‘zgarish
Kreditlar	533 121	604 002	13,3%
Depozitlar	308 692	417 258	35,2%
Kredit minus depozit	224 429	186 744	kamaygan
Kredit/depozit nisbati	172,7%	144,8%	−27,9 foiz bandi

Manba: Markaziy bankning 2025 va 2026-yil 1-yanvar holatiga bank tizimi asosiy ko‘rsatkichlari; nisbatlar muallif hisob-kitobi.

Jadval depozitlar kreditlardan tezroq o‘sganini ko‘rsatadi. Natijada kredit/depozit nisbati 172,7 foizdan 144,8 foizgacha tushgan. Kredit portfeli depozitlardan kattaligicha qolgan, biroq ular o‘rtasidagi nominal tafovut qisqargan. Bu banklar moliyalashtirish bazasi kengayganiga mos keladi, ammo har bir bankning likvidligi haqida yakuniy xulosa bermaydi.

4.1. KREDIT/DEPOZIT NISBATI

2025-yil iyunidan 2026-yil iyunigacha kredit portfeli 567 685 mlrd so‘mdan 635 978 mlrd so‘mga, depozitlar esa 345 642 mlrd so‘mdan 460 600 mlrd so‘mga oshgan. Kreditlarning yillik o‘sishi qariyb 12,0 foiz, depozitlarning o‘sishi 33,3 foiz bo‘lgan. Shu davrda kredit/depozit nisbati 164,2 foizdan 138,1 foizgacha pasaygan.

Sana	Kreditlar	Depozitlar	K/D nisbati
01.01.2025	533 121	308 692	172,7%
01.01.2026	604 002	417 258	144,8%
01.06.2025	567 685	345 642	164,2%
01.06.2026	635 978	460 600	138,1%

Barcha summalar mlrd so‘mda. Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki; hisob-kitoblar muallifniki.

Nisbatning pasayishi depozitlarning kreditlarga nisbatan tezroq ko‘payganini anglatadi. Lekin 138,1 foizlik ko‘rsatkich kreditlar depozitlardan yuqori ekanini bildiradi. Farq banklararo qarzlar, xalqaro kredit liniyalari yoki boshqa manbalar bilan moliyalashtirilishi mumkin. Buni aniqlash uchun balansning majburiyatlar qismi va moliyalashtirish manbalari alohida tahlil qilinishi lozim.

Depozitlarning muddati va valyutasi ham muhim: talab qilib olinguncha depozitlar tez yechib olinishi mumkin, muddatli depozitlar esa nisbatan barqaror bo‘lsa-da, foiz xarajati yuqoriroq bo‘lishi mumkin. Shu sababli nisbatni likvid aktivlar va majburiyatlar muddati bilan birgalikda baholash kerak.

4.2. BANKLAR GURUHLARI BO‘YICHA TAHLIL

2025-yil 1-dekabr holatida bank tizimi kreditlari 595 309 mlrd so‘m, depozitlari 390 993 mlrd so‘m bo‘lgan. Davlat ulushi mavjud banklar kreditlarning 68 foizini, depozitlarning 53 foizini tashkil etgan. Bu guruhda kreditlash ko‘lami depozit ulushiga nisbatan yuqoriroq ekanini ko‘rsatadi.

Guruh	Kreditlar, mlrd so‘m	Kredit ulushi	Depozitlar, mlrd so‘m	Depozit ulushi
Bank tizimi	595 309	100%	390 993	100%
Davlat ulushi mavjud banklar	401 863	68%	205 893	53%
Boshqa banklar	193 446	32%	185 100	47%

Manba: Markaziy bank, 2025-yil 1-dekabr holatidagi banklar ko‘rsatkichlari. “Boshqa banklar” qiymatlari jami summadan davlat ulushi mavjud banklar summasi ayirib hisoblangan.

Davlat ulushi mavjud banklar kreditlarining ulushi depozitlardagi ulushidan yuqori. Bu holat boshqa moliyalashtirish manbalari ahamiyatli bo‘lishi mumkinligini anglatadi, ammo jadval ularning aniq tarkibini ko‘rsatmaydi. Boshqa banklar guruhida depozitlar ulushi kreditlar ulushidan yuqori bo‘lgan, lekin guruh ichidagi har bir bankning holati turlicha bo‘lishi mumkin.

Banklar moliyalashtirish modelini baholashda depozitlar konsentratsiyasi, eng yirik omonatchilar ulushi, depozit muddati, foiz xarajati, kreditlar muddati va valyuta tarkibini hisobga olishi lozim. Depozit bazasini kengaytirish faqat ko‘proq mablag‘ jalb qilish emas, balki resurslarning barqarorligi va qiymatini boshqarish hamdir.

4.3. HUDUDIY TAQSIMOT

Markaziy bankning 2026-yil 1-iyun holatidagi ma’lumotlariga ko‘ra, mamlakat bo‘yicha kredit portfeli 635 978 mlrd so‘m, depozitlar 460 600 mlrd so‘m bo‘lgan. Toshkent shahri kreditlar va depozitlarning eng katta qismini jamlagan. Hududlar kesimidagi tafovutlarni iqtisodiy faollik, aholi soni, yirik korxonalar joylashuvi va bank infratuzilmasi bilan birga ko‘rish zarur.

Hudud	Kreditlar, mlrd so‘m	Depozitlar, mlrd so‘m	K/D nisbati
Toshkent shahri	292 345	351 615	83,1%
Samarqand viloyati	32 841	13 343	246,1%
Farg‘ona viloyati	36 896	8 804	419,1%
Andijon viloyati	29 101	9 199	316,4%
O‘zbekiston jami	635 978	460 600	138,1%

Manba: Markaziy bank, hududlar bo‘yicha kredit va depozitlar, 2026-yil 1-iyun. Nisbatlar muallif hisob-kitobi.

Toshkent shahrida depozitlar kreditlardan yuqori, ayrim viloyatlarda esa kreditlar depozitlardan sezilarli yuqori. Bu kredit resurslari bank tarmog‘i orqali hududlararo taqsimlanishi, korxonalarning bosh ofislari poytaxtda joylashuvi va moliyaviy operatsiyalar markazlashuvi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Shu sababli

hududiy nisbatni mahalliy banklar faqat o‘z hududidagi depozitlar hisobidan kredit beradi deb talqin qilish noto‘g‘ri.

Hududiy tahlilni chuqurlashtirish uchun kredit va depozitlarni aholi jon boshiga, hududiy yalpi mahsulotga nisbatan va kichik biznes kreditlari ulushi bo‘yicha hisoblash maqsadga muvofiq.

5. MUHOKAMA

Tahlil 2025-yil boshidan 2026-yil iyunigacha depozitlar kreditlardan tezroq o‘sganini ko‘rsatadi. Kredit/depozit nisbati 172,7 foizdan 138,1 foizgacha pasaygan. Bu resurs bazasining kengayishi bilan mos keladi, biroq bank tizimining likvidligi haqida yakuniy hukm chiqarish uchun likvid aktivlar, majburiyatlar muddati va kapital ko‘rsatkichlari ham kerak.

Depozitlar o‘sishi moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin. Biroq yuqori foizli depozitlar bank xarajatlarini oshiradi, qisqa muddatli depozitlar esa uzoq muddatli kreditlarni moliyalashtirishda muddat nomuvofiqligini kuchaytirishi mumkin. Shuning uchun banklar resurslarning miqdori bilan birga qiymati va barqarorligini ham boshqarishi kerak.

Hududlar bo‘yicha yuqori kredit/depozit nisbati mahalliy depozitlar kreditlarni to‘liq qoplamasligini ko‘rsatishi mumkin, lekin hududlararo bank resurslari oqimini ham hisobga olish lozim. Tizim bo‘yicha o‘rtacha ko‘rsatkich alohida banklarning holatini yashirishi mumkin; shu sababli banklar kesimidagi ma’lumotlar muhim.

Tadqiqotning cheklovi — ushbu qisqa tahlilda 2019–2024-yillar uchun bir xil sanaga mos uzluksiz tarixiy qator barcha jadval ko‘rsatkichlari bo‘yicha to‘liq tiklanmagan. Nominal summalar inflyatsiyadan tozalanmagan va sababiy model qurilmagan. Kelgusi tadqiqotda yillik arxiv jadvallari bir xil sana va ta’rifda birlashtirilib, real o‘sish va banklararo farqlar tekshirilishi mumkin.

6. XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlilga ko‘ra, 2025-yil 1-yanvardan 2026-yil 1-yanvargacha kredit portfeli 533 121 mlrd so‘mdan 604 002 mlrd so‘mga, depozitlar 308 692 mlrd so‘mdan 417

258 mlrd so‘mga oshgan. Depozitlar o‘sishi kreditlar o‘sishidan tezroq bo‘lgan. Kredit/depozit nisbati 172,7 foizdan 144,8 foizga, 2026-yil iyunida esa 138,1 foizga tushgan.

Banklar guruhlari va hududlar o‘rtasida sezilarli tafovutlar mavjud. Davlat ulushi mavjud banklar kreditlar bo‘yicha yuqori ulushga ega, Toshkent shahrida esa depozitlar kreditlardan yuqori. Hududiy nisbatlar banklararo resurs oqimlarini hisobga olgan holda talqin qilinishi lozim.

Amaliy takliflar

1. Markaziy bank tarixiy ko‘rsatkichlarni bir xil sana va ta’riflarda yuklab olish mumkin bo‘lgan formatda taqdim etishi kerak.

2. Banklar kredit/depozit nisbatini depozit muddati, valyutasi, yirik omonatchilar konsentratsiyasi, likvid aktivlar va majburiyatlar muddatlari bilan birga kuzatishi zarur.

3. Depozit bazasini mustahkamlash uchun raqamli xizmatlar, tushunarli omonat mahsulotlari va moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish maqsadga muvofiq.

4. Kreditlashda qarz oluvchilarning to‘lov qobiliyati, loyiha samaradorligi va kredit portfeli sifati asosiy mezon bo‘lishi lozim.

5. Keyingi tadqiqotlarda 2019–2026-yillar uchun uzluksiz qator tuzilib, inflyatsiya hisobga olingan real kredit va depozit o‘sishi tahlil qilinishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Information on main indicators of banking sector, 1 January 2025 and 1 January 2026.https://cbu.uz/en/statistics/bankstats/3326277/
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Information on main indicators of banking sector, 1 June 2025 and 1 June 2026.https://cbu.uz/en/statistics/bankstats/4058469/
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Major indicators of commercial banks as of December 1, 2025.https://cbu.uz/en/statistics/bankstats/3182879/

4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Total loans and deposits by regions as of June 1, 2026.https://cbu.uz/en/statistics/bankstats/4058534/
5. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision. BIS, 2008.
6. Diamond, D. W., Dybvig, P. H. (1983). Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. Journal of Political Economy, 91(3), 401–419.https://doi.org/10.1086/261155
7. Levine, R. (1997). Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda. Journal of Economic Literature, 35(2), 688–726.